

Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2001

Vranken, J., Geldof D., Van Menxel G. & Van Ouytsel J. (2001), *Armoede en Sociale Uitsluiting. Jaarboek 2001*. Leuven/Leusden: Acco, 496 p.

Voor het tiende opeenvolgende jaar brengt dit boek (2001) een overzicht van de recente evoluties, onderzoeksresultaten en praktijkontwikkelingen over armoede en sociale uitsluiting. In deze jubileumeditie wordt ook regelmatig terug gekeken naar de belangrijkste evoluties die zich het afgelopen decennium voordeden.

In 2001 ging het relatief goed in Vlaanderen en België, maar niet iedereen kon in deze voorspoed delen. Armoede blijft een realiteit, ook in een rijk land als België. Bij een relatief hoog welvaartspeil dreigen thema's als armoede en sociale uitsluiting bovendien als minder relevant te worden bestempeld en in het publieke en politieke debat vaker aan de zijlijn te belanden. Armoede is structureel ingebed in de sociale, economische en culturele realiteit en wordt er voortdurend door beïnvloed en gereproduceerd. Er is met andere woorden meer nodig dan een conjuncturele injectie om dit hardnekkige probleem uit te roeien. In dit artikel overlopen we eerst kort de structuur en inhoud van dit jaarboek om daarna even stil te staan bij een aantal vaststellingen en analyses.

Het jaarboek 2001 bestaat uit 4 delen:

Deel I gaat over begrippen, theorie en empirie. In het eerste hoofdstuk wordt de vraag gesteld of so-

ciale cohesie wel mogelijk is zonder het bestaan van sociale uitsluiting en wordt het conceptuele raamwerk geschetst waarbinnen de betekenis van en de relatie tussen begrippen als armoede, sociale uitsluiting, sociale insluiting en sociale cohesie verder wordt verduidelijkt. Het tweede hoofdstuk behandelt de dagelijkse leefwereld van minderheden en is een voorbeeld van hoe analyses vanuit microperspectief een (vaak onontbeerlijke) aanvulling kunnen zijn op de macrosociologische kijk op het armoedevraagstuk. Het derde hoofdstuk handelt over armoede en de publieke schaamte en schande die ermee gepaard gaan.

Deel II bekijkt eerst aan de hand van cijfermateriaal de ontwikkeling van de bodemuitkeringen. Daarna wordt een geografisch profiel geschetst van de populatie van bestaansminimumtrekkers. In dit deel gaat ook specifieke aandacht uit naar de problematiek van de ar-

moedemeting en worden stappen gezet in de richting van een multi-aspectuele armoedemaat. We kijken eveneens naar de sociaal-economische situ-

atie in Wallonië en naar de armoedeproblematiek in Brussel.

In *Deel III* komen de verschillende maatschappelijke terreinen aan bod waarop armoede zich manifesteert en reproduceert. Het gaat om nieuwe inzichten omtrent sociale uitsluiting inzake inkomen en vermogen, schuld en schuldoverlast, arbeid, onderwijs, wonen en gezondheid.

In *Deel IV* wordt een kritische evaluatie gemaakt van het armoedebeleid op Vlaams en federaal niveau. We geven ook de drempels en de mogelijkheden van een Brussels armoedebeleid weer. Een kwarteeuw Europees armoedebeleid en de toekomstige ontwikkelingen naar een sociaal Europa krijgen extra aandacht naar aanleiding van het voorbije Belgische Voorzitterschap van de EU. Naast deze algemene beleidshoofdstukken wordt ook ingezoomd op de sociale minima in de actieve welvaartsstaat en het (precaire) evenwicht tussen de eerste en tweede orde doelstellingen van de sociale zekerheid. Ten slotte wordt beschreven welke problemen gepaard gaan met de organisatie van de opvang voor asielzoekers en hoe deze situatie in de loop der jaren is geëvolueerd.

Het Jaarboek wordt afgesloten met een uitvoerige selectie statistieken, een actuele bibliografie en adressen voor verdere informatie.

Enkele belangrijke tendensen

De daling van het aantal bestaansminimumtrekkers: een reden tot optimisme?

Het *bestaansminimum* werd ondertussen reeds vervangen door het leefloon en per 1 januari 2002 verhoogd met 4%. Het aantal bestaansminimumtrekkers in België daalde fors (met 14% of 10 347 eenheden) tussen januari 2000 en januari 2001. In augustus 2001 ontvingen zo'n 70 000 personen het bestaansminimum. Deze daling van het aantal bestaansminimumtrekkers deed zich voornamelijk (voor meer dan 70%) voor in de groep onder 35 jaar. Desalniettemin blijft een vierde van de bestaansminimumtrekkers jonger dan 25 jaar. In de huishoudens die afhankelijk zijn van het bestaansminimum, vallen ook 37 000 kinderen en 18 000

volwassenen ten laste. Meer dan de helft van alle bestaansminimumtrekkers zijn alleenstaanden, bijna 6 op tien zijn vrouwen. In de tweede helft van de jaren '90 was er een toename van het vrouwelijke overwicht, een blijvende verjonging en een stijging van het aantal niet-Belgen. Per 1 juni 2001 werd het gewaarborgd inkomen voor bejaarden (GIB) omgevormd tot de INKOMENSGARANTIE voor ouderen (IGO). Bij 65-plussers waren er in 2001 91 715 ontvangers van het IGO in België.

Samen betekent dit dat nog steeds ruim 200 000 Belgen moeten rondkomen met een inkomen ter hoogte van het wettelijk bepaalde minimum. In dit cijfer wordt nog geen rekening gehouden met andere (moeilijk kwantificeerbare) categorieën zoals mensen die geen aanspraak (kunnen) maken op het bestaansminimum of die van andere uitkeringen leven (werkloosheid, ziekte, invaliditeit, ...) die het bestaansminimum nauwelijks overtreffen.

De werkloosheid

Na de piek van 507 197 uitkeringsgerechtigd volledig werklozen (UVW's) in 1994 zijn de *werkloosheidscijfers* gestaag gedaald tot 374 021 UVW's in 2000, maar toch bleven ze boven het peil van tien jaar geleden. De daling was het sterkst in Vlaanderen. Ook in Brussel en Wallonië ziet men een dalende trend maar daar zijn de werkloosheidsgraden bijna dubbel zo hoog. Het aandeel langdurig werklozen (langer dan 1 jaar) in het totale aantal UVW's neemt geleidelijk af (65,4% in 1998 naar 61,7% in 2000), maar het aandeel werklozen dat langer dan 5 jaar werkloos is, neemt de laatste jaren dan weer sterk toe (17,4% in 1995 naar 23,8% in 2001). Het werkloosheidsrisico blijft hoog voor allochtonen: ze vertegenwoordigen 16,6% van de UVW's in juni 2001. Onrustwekkend is dat midden 2001 de werkloosheidsdaling is omgeslagen in een stijging.

Persistente problemen op andere terreinen

Algemeen is er een verslechterende verhouding tussen het inkomen van de armen en dit van de gemiddelde burger en een groeiende *inkomenskloof* tussen de armsten en de rijksten van het land. De 10% rijksten beschikten in 1999 na belasting over 24,8% van het netto inkomen in België, de 10%

armsten over 1,7%. Ten opzichte van 1998 is het rijkste gedeelte van de bevolking er opnieuw op vooruitgegaan, terwijl de armsten ter plaatse blijven trappelen.

Over een voldoende inkomen beschikken, is ongetwijfeld een noodzakelijke voorwaarde om niet in armoede te verzeilen of om eruit te geraken. Maar armoede is *meer dan alleen een gebrekkig inkomen*. Het betreft een netwerk van sociale uitsluitingen op meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan. Op verschillende maatschappelijke terreinen blijven uitsluitingsmechanismen bestaan en ontstaan die de ontvoogdingskansen van armen en sociaal uitgesloten sterk beperken.

De *schuldenproblematiek* wordt steeds nijpender. Midden 2001 hadden ruim 424 000 mensen problematische betalingsachterstanden bij leningen en waren er 4 271 602 uitstaande consumptiekredieten, samen goed voor een bedrag van bijna 13 miljoen euro. Hun aantal bleef gedurende de jaren '90 jaar na jaar stijgen.

Ook in het *onderwijs* blijft men vaststellen dat scholen en ouders kinderen uit kansarme middens nog steeds oriënteren naar onderwijsvormen die hun verdere schoolloopbaan- en toekomstmogelijkheden beperken. Doorheen de jaren '90 bleef het aandeel leerlingen dat werd doorverwezen naar het buitengewoon onderwijs voortdurend stijgen. In deze evolutie was er een opvallende sociale en etnische vertekening.

De *ongelijke gezondheids- en sterfterisico's* en de ongelijke toegang tot gezondheidszorg bij verschillende socio-economische groepen blijft zeer problematisch. Onderzoek bevestigde dat er nog steeds sociaal-economische verschillen bestaan in gezondheid, ziekte en sterfte en hierbij doen armere bevolkingscategorieën het opmerkelijk slechter.

De *huisvesting* van armere bevolkingsgroepen blijft onder de gebruikelijke kwaliteitsnormen: 300 000 slechte woningen, een aanzienlijk aandeel huishoudens dat met hoge woonkosten en/of met woononzekerheid wordt geconfronteerd. Er is een schrijnend tekort aan sociale woningen. Armen betalen meer voor minder kwaliteit en vaak is ook hun toegang tot huisvesting beperkt.

Een bijkomende problematiek is het ontstaan en de groei van een nieuwe *informatiseringkloof*. Boven op de problemen die armen hebben met het hantieren van klassieke informatiekanaalen, lopen ze het gevaar verder te worden gemarginaliseerd door een gebrekkige kennis van en toegang tot nieuwe informatiebronnen. Dit betekent in de eerste plaats een belangrijke uitdaging voor het onderwijs, waar zelfs de klassieke opleidingskloof bijlange nog niet is gedicht. Ook op andere terreinen is het belang van correct geïnformeerd te zijn uiteraard groot. In de gezondheidszorg is het gebrek aan informatie reeds langer een gesignaleerd probleem, maar de op touw gezette preventieacties om gezond gedrag te bevorderen, bleken in de praktijk vooral effect te hebben bij hogere sociaal-economische groepen.

Beleid

De idee van de *activerende welvaartsstaat* heeft duidelijk ingang gevonden in de aanpak van het federale sociaal beleid. De actieve welvaartsstaat is het duidelijkst aanwezig op drie terreinen: de sociale zekerheid, de arbeidsmarkt en de sociale bijstand. Vooral op dit laatste terrein moet men erover waken dat het activeringsbeleid een brede en volwaardige bescherming van de zwaksten niet in de weg staat maar deze aanvult. Het vervangen van het bestaansminimum door een meer voorwaardelijk leefloon gebeurt binnen deze filosofie van de activerende welvaartsstaat.

In 2000 koos de *Vlaamse Regering* in de beleidsnota van minister Vogels voor een inclusieve benadering van armoedebestrijding. De uitwerking van de intentie om in alle beleidsmaatregelen prioriteit te geven aan het voorkomen, verminderen en oplossen van armoede en sociale uitsluiting voor alle burgers, gebeurde in een eerste Vlaams Actieplan Armoedebestrijding. Het langverwachte Armoede-decreet, dat garanties moet bieden voor een inclusief armoedebeleid en de participatie van armen aan het beleid, werd ondertussen als voorontwerp naar het Vlaams Parlement gestuurd. Als we kijken naar het debat over het Sociaal Huis, de herpositionering van het Sociaal Impuls Fonds en het Gemeentefonds, lijkt de lokale autonomie een centraal begrip te worden in het beleid, waarbij de effecten op het armoedebeleid nog af te wachten zijn.

Op *Europees vlak* kunnen de Nationale Actieplannen (NAP incl.) een betere dynamiek op gang brengen in de armoedebestrijding. Het Vierde Europese Armoedeprogramma werd definitief in de sporen gezet. De vraag is of Europa erin zal slagen om een performante economie te verzoenen met een doelmatig sociaal beleid.

Katrien De Boyser
OASES-UFSIA